

1. Бакланов П. Я. Приграничные и трансграничные территории как объект географических исследований / П. Я. Бакланов, С. С. Ганзей // Известия РАН. Серия географическая. 2004. № 4. С. 27-34.
2. Колосов В. А. Современные государственные границы: новые функции в условиях интеграции и приграничное сотрудничество / В. А. Колосов, Р. Ф. Туровский // Известия РАН. Серия географическая. 1997. № 5. С. 106-113.
3. Alpenrhein-Bodensee-Hochrhein. Interreg IV [Electronic resource] / Gemeinsames Sekretariat INTERREG IV. Mode of access: <http://www.interreg.org> (25.11.2010).
4. Bieger T. Management von Destinationen / Thomas Bieger. 5. Aufl. München: Oldenbourg, 2005. 365 s.
5. Hartmann K. Destination management in cross-border regions / Katrin Hartmann // Tourism and borders: contemporary issues, policies and international research / edited by Helmut Wachowiak. Aldershot: Ashgate, 2006. P. 89-109.

УДК 911.3

Вергун Л.І.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан туристичної галузі в регіонах України та перспективи її розвитку. Розробка регіональних цільових комплексних програм розвитку туризму – важливий державний інструмент впливу на туристичну галузь в регіоні. Запропоновано рекомендації щодо раціонального використання природно-заповідних територій України та вдосконалення розробки стратегічного плану розвитку туризму в Україні.

Рассмотрено современное состояние туристической отрасли в регионах Украины и перспективы ее развития. Разработка региональных целевых комплексных программ развития туризма – важный государственный инструмент влияния на туристическую отрасль в регионе. Предложены рекомендации относительно рационального использования природно-заповедных территорий Украины и усовершенствования разработки стратегического плана развития туризма в Украине.

Present-day status of tourist industry in Ukrainian regions and future outlook of its development were considered. Elaboration of regional special complex programs of tourism development is an important tool of influence on the regional tourist industry. Recommendations of rational application of Ukrainian natural-reserved territories and enhancement of the strategic plan development of tourism in Ukraine were proposed.

Ключові слова: туристична галузь, стратегії розвитку туризму, державні програми розвитку туризму, регіональні програми розвитку туризму.

Постановка проблеми. Туристичний бізнес можна справедливо вважати бізнесом ХХІ ст., тому що він є одним з найбільш динамічним і прибутковим серед усіх галузей світового господарства. За даними статистики Всесвітньої організації туризму, на туризм припадає 10% валового світового продукту, 7% загального обсягу інвестицій, 5% усіх податкових надходжень. Туристична діяльність безпосередньо впливає на близько 40 галузей економіки і 10-15% працездатного населення будь-якої країни: це ціла галузь, яка об'єднує навколо себе багато супутних галузей, таких як пасажирські перевезення (авіа, авто та морські), сфера побутових

послуг (готелі, ресторани, пральні, розважальні заклади тощо), сувеніри та багато інших.

Проте на сьогодні концептуальні основи формування туристичних регіонів є суперечливими, методологія стратегічного розвитку туристичних регіонів розроблена недостатньо, окремі особливості цих регіонів при формуванні довгострокових програм їх розвитку враховуються не повною мірою.

Особливо чітко постає *актуальність* питання стратегії розвитку туризму в регіонах для України, яка являє собою унікальний комплекс історичних, культурних та природних пам'яток і має значні рекреаційні можливості, що сформувались завдяки географічному положенню та історичному розвитку нашої держави. Важливою особливістю туристичного потенціалу нашої країни також є те, що Україна поєднує в собі красу степової та лісної природних зон, а також гірські пейзажі. Окремі її регіони є дуже привабливими для туристів, зокрема для іноземних. Про це свідчить динаміка відвідання України іноземними туристами, кількість яких збільшилась у 4 рази за останні 7 років. Більша частина в'їздних туристів припадає на певні регіони, а саме: АР Крим (29%, з них 9% належать Севастополю), Київ (25%) та Одеська область (15%).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Свідчить про те, що проблеми розвитку туризму викликають великий інтерес. Програми розвитку туризму зі сторони держави як на макро-, так і на мікрорівні, з кожним роком зростають. Це відображено в працях зарубіжних та вітчизняних вчених: проблемами організації туристичної діяльності присвячені роботи В.Ф. Кифяка, В.І. Цибуха, В.К. Федорченко, М.П. Сальської та ін. науковців. Проблема розроблення управлінського механізму туристичного підприємства розглянуто в роботах Т.У. Фокіна, І.Т. Балабанові, В.В. Герасименко, М.І. Круглова. Адже, варто пам'ятати, що туризм відіграє істотну роль у стимулюванні господарського розвитку і приносить суттєву вигоду регіонам. Розвиток туризму є одним з пріоритетних напрямів підвищення ефективності функціонування тих чи інших територіальних утворень. Організація змістовного дозвілля, відпочинку та оздоровлення населення сприятиме формуванню у суспільстві нової міри цінностей – якості життя людей.

Мета і завдання: дослідження туристичних регіонів і методичних підходів до формування та реалізації стратегії їх розвитку, пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового та організаційно-економічного забезпечення реалізації стратегії розвитку туристичних регіонів.

Стратегічною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення, збереження та

відновлення природних територій та історико-культурної спадщини. Це обумовлює необхідність активних цілеспрямованих дій, насамперед у контексті державної туристичної політики, що являє собою діяльність держави з розвитку туристичної індустрії і суб'єктів туристичного ринку, вдосконалення форм туристичного обслуговування громадян і зміцнення на їх основі свого політичного, економічного та соціального потенціалу.

Одним з першочергових завдань є створення позитивного туристичного іміджу України шляхом здійснення комплексної рекламно-інформаційної кампанії, яка має включати:

- 1) активізацію публікацій, як друкованих так і електронних, про унікальність української природи та культурну привабливість регіонів України;

- 2) участь у професійних виставках на основних зарубіжних туристичних ринках для пропаганди національного туристичного потенціалу;

- 3) розвиток ділового туризму шляхом проведення різноманітних конференцій та інших ділових та наукових заходів, особливо всесвітніх.

Особливої уваги потребують природно-заповідні території України. Для раціонального використання їх потенціалу необхідно:

- 1) визначити критичну чисельність відвідувачів для кожного туристичного центру і розмістити їх так, щоб вони не завдали шкоди культурним та природним пам'яткам та могли вільно насолоджуватись перебуванням на території центру;

- 2) проводити пропаганду природоохоронних знань, екологічне виховання;

- 3) постійно проводити діяльність по відновленню ресурсів туристичного центру.

Наступним напрямом є створення регіональної системи підготовки та підвищення кваліфікації туристичних кадрів, враховуючи існуючу та потенційну потребу у фахівцях даного профілю. Також необхідним є проведення наукових досліджень з проблем розвитку туристичних послуг, видання наукових публікацій тощо для привернення уваги науковців до розробки програм реалізації туристичного потенціалу України.

З погляду на законодавство, треба звернути увагу на можливість законодавчого введення на території певних регіонів спеціального режиму інвестиційної діяльності з метою залучення достатнього обсягу внутрішніх та зовнішніх інвестицій у розвиток туристичної галузі на цих перспективних територіях. Ліцензування, сертифікація та стандартизація послуг сфери туризму повинні стати важливим інструментом державного впливу.

Підтримка галузей і виробництв, що є постачальниками товарів та послуг для підприємств туристичної індустрії – кафе, ресторанів, кінотеатрів, побутових послуг тощо має бути важливим напрямом державної туристичної політики. Особливу увагу тут слід приділити також відродженню, розвитку та підтримці місцевих ремесел, фольклорних і

культурних традицій, народних звичаїв, щоб туристи могли повністю відчувати український колорит.

Площа освоєних та потенційних рекреаційних територій в Україні (без радіаційно забруднених) становить 12,8% території країни і розподіляється відповідно до природних особливостей семи рекреаційних регіонів: Карпатський, Придністровський, Дніпровський, Донецько-Приазовський, Поліський, Причорноморський, Кримський. При визначенні цих регіонів враховувались наступні фактори:

- ✓ геополітичне положення (розташування території, наявність трудових ресурсів, транспортних комунікацій, джерел сировини, енергії, історія розвитку території, традиції та ін.);
- ✓ наявність рекреаційних ресурсів;
- ✓ стан туристичної інфраструктури;
- ✓ попит на рекреацію та туризм;
- ✓ туристично-рекреаційна політика регіону.

Найбільшу питому вагу територій і об'єктів природно-заповідного фонду мають: від 8 до 13 % – Тернопільська, Херсонська, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька області; 5-7 % – Сумська, Рівненська, Чернівецька області; 3-5 % – Чернігівська, Львівська області, Республіка Крим; до 3 % – Донецька, Миколаївська, Полтавська області; до 2 % – Волинська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Черкаська області; до 1 % – Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Харківська області.

Особливе місце в системі рекреаційного використання території України посідає Кримський півострів. Середньорічна тривалість сприятливого для рекреації періоду становить тут 175-190 днів. Тут же функціонують найстаріші в Україні грязьові курорти – Євпаторія, Саки та інші. Практично у всіх областях України виявлено мінеральні лікувальні води різного складу. Найбільша кількість джерел зосереджена в Карпатському регіоні, зокрема в Закарпатській, Львівській областях. Багато джерел у Луганській, Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській, Київській, Донецькій та інших областях.

Багатовекторність економічної політики України, європейський вибір, співпраця зі Світовим банком та Міжнародним валютним фондом сприяють розвитку конгресового туризму, проведенню в Україні економічних форумів, наукових конференцій та симпозіумів тощо.

Поступово туристичні можливості використовуються політиками, бізнесменами, вченими, спортсменами, артистами, просто рядовими громадянами з усіх країн світу, які приїждять в Україну з метою вивчення та обміну передовим досвідом в авіабудуванні, металургії, медицині, участі в спортивних змаганнях, проведенні концертних заходів та ін. В Україні вже стало регулярним проведення міжнародних і національних туристичних виставок, салонів, бірж, ярмарків, фестивалів, конкурсів, які з кожним роком залучають все більше і більше іноземних гостей.

Транспортні шляхи України повинні відповідати міжнародним вимогам та надавати можливість здійснювати перевезення швидко, безпечно, надійно, комфортно. В Україні прийнята Програма функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів. Її реалізація дозволить розв'язати проблему облаштування доріг, створити сприятливі умови для розвитку туристичної індустрії.

Неможливий розвиток туризму без системи зв'язку і комунікацій, функціонування різноманітних служб сервісу, розвитку громадського харчування і побутового обслуговування, організації культурно-розважального обслуговування [1].

Актуальною для України залишається проблема водопостачання та каналізації населених пунктів і, в першу чергу, рекреаційних центрів.

Одним із інструментів реалізації регіональної туристичної політики, який у сучасних умовах дозволяє сконцентрувати фінансові, матеріально-технічні, трудові і інші ресурси є регіональні програми розвитку туризму.

Розвиток туризму в регіонах призведе до збільшення доходів, що надходять в регіональні і місцеві бюджети і тим самим покращить рівень життя населення. Крім того, це позитивно позначиться на зростанні попиту на продукцію місцевої промисловості, збільшенні об'єктів туризму, стану кон'юнктури у будівництві і інфраструктурі в регіоні, дозволить вирішувати проблеми зайнятості і екології.

Для розвитку сфери туризму в Україні і регіонах існують деякі перепони:

- ✓ відносно невеликий термін окупності капіталу в цій сфері призводить до того, що в гонитві за швидкими прибутками багато туристичних підприємств працюють без стратегії розвитку на майбутні періоди;
- ✓ відсутність інвестицій і інфраструктури туризму;
- ✓ фінансування туристичного бізнесу вважається ризиковим;
- ✓ відсутність єдиного механізму державного регулювання туристично-рекреаційним сектором економіки та ін.

Реформування галузі туризму повинне бути комплексним і не зводиться лише до раціонального використання наявного ресурсно-рекреаційного потенціалу регіону. Необхідне якісне покращення кінцевого продукту його функціонування, найбільш повне задоволення потреб населення, створення висококонкурентного турпродукту. В цих умовах визріла необхідність перегляду принципів і пріоритетів у сфері управління туристичною діяльністю, вивчення міжнародного досвіду функціонування туризму. Однак, механічно переносити методи управління туризмом, які існують на Заході в українське середовище не слід без врахування особливостей і умов національного розвитку [2].

Для реалізації програми стратегічного розвитку пропонується перелік заходів, до яких можна віднести:

- ✓ створення нормативно-правової бази розвитку туризму, що відповідає міжнародній практиці;

- ✓ формування економічних механізмів стимулювання розвитку іноземного та внутрішнього туризму і залучення інвестицій у цю галузь;
- ✓ введення жорсткої системи сертифікації і ліцензування туристичної діяльності тощо.

Отже, Україні негайно потрібна стратегія розвитку туристичної галузі. Без такої стратегії залучити інвестиції, зокрема, в рамках підготовки до ЄВРО-2012, практично нереально.

Регіональні програми виконують роль активного методу регулювання ринкових процесів та інтеграції державних і регіональних інтересів в туристичній сфері. Представницькі органи влади і державні адміністрації на місцях у межах своїх повноважень і компетенції здійснюють комплексне управління розвитком території і через відповідні нормативно-правові та адміністративні важелі регулюють процеси рекреаційного освоєння її потенціалу на місцях.

Важливими державними інструментами впливу на туристичну діяльність в регіоні є ліцензування, стандартизація і сертифікація послуг сфери туризму.

Для залучення туристів в регіон необхідно створити сприятливий імідж регіону і інформаційне середовище в сфері надання туристичних послуг. З цією метою пропонується розробити паспорт туристичного потенціалу регіону. Паспорт повинен мати: інформацію про геополітичний стан регіону; особливості рельєфу; рослинного світу; забезпеченості курортно-рекреаційними ресурсами; ресурсно-рекреаційному рейтингу регіону; характеристики ландшафтів і природних ресурсів; архітектурно-історичних ресурсів; відомі об'єкти; туристичні маршрути; інфраструктуру туризму; екологічний стан регіону; перспективи розвитку туризму і створення нового турпродукту; загальний бал туристичного потенціалу регіону в рейтингу регіонів України.

Такий паспорт туристичного потенціалу регіону розглядається як один із факторів прийняття управлінських рішень в сфері туризму, визначення стратегії і тактики розвитку туризму і ресурсно-рекреаційного потенціалу регіону[3].

Державні програми розвитку туризму покликані стимулювати ефективне використання наявних рекреаційних ресурсів, підвищити рівень міжгалузевого співробітництва, стимулювати розвиток ринкових відносин у туристичній сфері, визначити перспективи подальшого розвитку туризму на основі аналізу його сучасного стану.

Основною метою державної програми є створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини. [4] Виходячи з вищенаведеного доцільно сформувати такі

рекомендації щодо вдосконалення розробки стратегічного плану розвитку туризму в Україні:

1) запровадження сучасних підходів до планування та програмування розвитку (стратегічний підхід на основі участі; прозорий механізм залучення громадськості, експертів, бізнесу до розробки регіональних програм; впровадження у програмні документи елементу моніторингу та оцінки їх ефективності, зокрема громадського моніторингу);

2) підвищення прозорості рівня дій влади, вдосконалення форм залучення громадськості до вироблення регіональної політики;

3) професійний розвиток управлінських кадрів, зокрема шляхом запровадження інтенсивних програм навчання державних службовців, представників розвиткових інституцій, бізнесу з питань комунікації, PR, сучасних методів формування місцевої політики, інструментів стимулювання регіонального розвитку, стратегічного планування, інших тем;

4) інформаційний розвиток туризму в країні;

5) вдосконалення системи стратегічних програмних документів розвитку туризму: без цього неможливо забезпечувати макроекономічну стабільність і стійке економічне зростання на основі виважених, системних і послідовних кроків та ефективного використання бюджетних коштів;

6) залучення інвесторів та ін.

До основних пріоритетних напрямів державної політики розвитку туризму відносяться:

- ✓ - удосконалення правових засад регулювання туристичних відносин;
- ✓ становлення туристичного бізнесу як високорентабельної галузі економіки;
- ✓ заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму та створення нових робочих місць;
- ✓ сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, сільського та екологічного (зеленого) туризму;
- ✓ розширення міжнародного співробітництва у сфері туристичної діяльності та утвердження України на світовому туристичному ринку;
- ✓ гармонізація законодавства України про туризм до світових вимог, створення нормативної бази функціонування систем стандартизації та сертифікації робіт і послуг в туристичному бізнесі тощо.

Реалізація основних напрямів стимулюватиме туристичну діяльність в Україні, посилить взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку окремих регіонів і всієї країни. А це, у свою чергу, сприятиме зростанню авторитету України на світовому ринку туристичних послуг, зміцненню економіки країни, наповненню державного бюджету, створенню потужної

туристичної галузі, зростанню добробуту українських громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства.

Висновки. В результаті проведених досліджень сучасного стану та перспектив розвитку туристичної галузі в регіонах України виявлена залежність активного зростання туристичного підприємництва від реалізації прийнятих регіональних державних програм підтримки туризму. Розробка регіональних цільових комплексних програм розвитку рекреації та туризму допоможуть реалізувати туристичний потенціал регіонів.

1. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) - 3-є вид., перероб. та доп. - К.: "Альтерпрес", 2005. - 436 с.: іл., картосхеми.
2. Сорока С.П. Регуляторна політика держави у сфері туризму і її реалізація на регіональному рівні
3. Стешенко О.Д., Ільєнко А.Ю. Економічна стратегія розвитку туристичної галузі в Україні // Научно-технический сборник. Коммунальное хозяйство городов. – 2010. – №94. – С.414-417.
4. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки: Постанова КМУ №583 від 29.04.2002 р.

УДК 911.3

Руднєва М.Г.

ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ВІНОГРАДАРСЬКО – ВІНОРОБНОГО КЛАСТЕРУ КРИМУ – СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

В статті розглянуто основні елементи функціональної структури виноградарсько-виноробного кластеру. Проведено їх порівняння з аналогічними структурами агропромислових комплексів та доведено ефективність саме кластерної моделі розвитку виноробної промисловості Криму.

В статье рассмотрены основные элементы функциональной структуры виноградарско-винодельческого кластера. На основе их сравнения с аналогичными структурами агропромышленных комплексов, доказана эффективность именно кластерной модели развития для крымской винодельческой промышленности.

The article describes the main elements of the functional structure of a wine cluster. Based on their comparison with similar structures of agro-industrial complexes, it proved the effectiveness of cluster development model for the Crimean wine-making industry.

Вступ. Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах, з розвитком ринкової економіки, дедалі більшої популярності набуває кластерна модель розвитку колишніх агропромислових комплексів. Виноградарсько-виноробний комплекс (ВВК) Криму, як один з найрентабельніших та найрозвиненіших у колишньому загальнодержавному АПК, одним з перших став на шлях ринкових трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує кілька моделей перспективного кластерного розвитку та загальних рекомендацій, щодо